

NATUURHISTORISCH MAANDBLAD

63e jaargang no 9

26 september 1974

NATUURHISTORISCH MAANDBLAD

Orgaan van het Natuurhistorisch Genootschap
in Limburg

MAASTRICHT, 26 september 1974

REDACTIERAAD: mevr. drs. F. N. Dingemans-Bakels;
H. P. M. Hilligers; dr. D. G. Montagne (wnd. hoofdredacteur);
dr. P. J. van Nieuwenhoven; W. Ogg.
Redactie-adres: Bosquetplein 7 Maastricht (tel. 043-13671).

ADMINISTRATIE: Adreswijzigingen, opgave van nieuwe
leden, bestellingen van Maandbladen te zenden aan admini-
stratie Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, p/a Bosquet-
plein 7, Maastricht; tel. 043-13671.

Afzonderlijke nummers voor niet-leden f 2,50, voor leden
f 1,75; dubbelnummers f 4,— resp. f 3,—.
Auteursrechten voorbehouden.

NATUURHISTORISCH GENOOTSCHAP

Voorzitter: Dr. P. J. v. Nieuwenhoven,
Trianonstraat 13, Maastricht. Tel. 043 - 18897

Secretaris: J. A. M. Heerkens Thijssen.
St. Lambertuslaan 29, Maastricht. Tel. 043 - 16071.

Penningmeester: J. G. H. Schoenmaeckers, Johan Frisostraat 4,
Cadier en Keer. Giro 1036366 t.n.v. Natuurhistorisch Genoot-
schap, Maastricht.

Lidmaatschap: m.i.v. 1974: f 17,50 per jaar (gezinscontributie
f 20,—); Jeugdleden t/m 17 jaar f 7,50. Het maandblad
wordt aan alle leden gratis toegezonden.
Abonnementsprijs voor verenigingen en instellingen f 35,—
per jaar.

INHOUD:

- Verslag jaarvergadering	151
- Enkele opmerkingen over de Avifauna van het Schiepersbergkompleks	156
- Hymenoptera-Aculeata en hun vliegplanten in de Halde van Plombières	161
- Dendrologische Avondexcursies	167
- Aankondiging Geologische excursie	167
- Excursie Hautes-Fagnes	167
- Aankondiging van de maandvergaderingen	168

Foto op de omslag:

*Opslaand bos in de verlaten kalksteengroeve Schiepersberg.
Young woods in the chalkpit.*

Foto: J. Kuypers.

VERSLAG JAARVERGADERING van het NATUURHISTORISCH GENOOTSCHAP op zondag 9 juni 1974 te Venlo

Nadat de heer van der Horst een korte toelichting gegeven heeft op het programma van de dag, heet de voorzitter Dr. P. J. van Nieuwenhoven de aanwezigen hartelijk welkom. De reden om de vergadering dit jaar in Venlo te houden is het gevolg van het verzoek van de Natuurhistorische Vereniging „Vrienden der Natuur” te Venlo om aansluitende op de vergadering het door haar samengestelde rapport „Koelbroek” aan het Gemeentebestuur van Venlo en aan het bestuur van het Natuurhistorisch Genootschap aan te bieden.

Bericht van verhindering werd ontvangen van:

Mevr. Dr. W. Minis-van de Geyn,

Mevr. Dr. E. L. M. J. Wiertz-Hoessels en de heren C. van Geel en J. G. H. Schoenmaeckers.

1. Jaarverslag Secretaris 1973

Op 31 december 1973 was het bestuur als volgt samengesteld:

Dr. P. J. van Nieuwenhoven	Voorzitter
Dr. D. G. Montagne	Vice-voorzitter
J. A. M. Heerkens Thijssen	Secretaris
J. G. H. Schoenmaeckers	Penningmeester
Mevr. Dr. W. J. Minis-van de Geyn	Lid
Mevr. Dr. E.L.M. Wiertz-Hoessels	Lid
W. F. Bult	Lid
Dr. S. J. Dijkstra	Lid
H. P. A. J. Gilissen	Lid
C. van Geel	Lid
J. H. H. de Haan	Lid
P. A. van der Horst	Lid
Drs. C. A. J. Thissen	Lid
Dr. F. M. H. Willemse	Lid

In het verslagjaar kwam het bestuur vier maal bijeen en het in de loop van het jaar ingestelde dagelijks bestuur nog eens twee keer ter bespreking van meer urgente zaken.

In het afgelopen jaar zijn ons door de dood gevallen: Mej. Drs. R. R. van Wessem, de heren P. Marquet en H. Obers.

Ook in 1973 heeft zich het ledenbestand – mede dank zij een speciale actie in november – gunstig ontwikkeld.

Eind december geeft een totaaltelling te zien van 974 leden, hetgeen een toename betekent t.o.v. 1972 van 66.

Tot lid van verdienste werden benoemd de heren J. Th. ter Horst en P. Wassenberg.

De maandvergaderingen te Maastricht – negen in getal – werden over het algemeen goed bezocht, vooral als deze door voordrachten en dia's werden opgeluisterd. Te Heerlen werden elf vergaderingen gehouden, die door Dr. S. J. Dijkstra werden voorgezet. Mede dank zij de interessante lezingen werden deze goed bezocht.

Goede contacten werden onderhouden met de „Vrienden der Natuur” te Venlo en te Weert, „Pepijnsland” te Echt, het I.V.N.-Limburg en de Belgische Nat. Hist. Vereniging „Natura Limburg” te Hasselt (B).

De jaarvergadering werd op 17 juni te Schinveld gehouden, met in de namiddag een wandeling door de Schinveldse bossen. De periodiek aftredende leden Dr. P. J. van Nieuwenhoven en H. P. A. J. Gilissen werden bij acclamatie herkozen.

Tijdens deze vergadering legde Prof. Dr. J. K. A. van Boven zijn taak als voorzitter neer, daartoe geroept door zijn drukke werkzaamheden als hoogleraar aan de Universiteit te Leuven. Hij bedankte tevens als lid van het bestuur. Tot zijn opvolger als voorzitter werd Dr. P. J. van Nieuwenhoven met algemene stemmen benoemd. De heer van Nieuwenhoven aanvaardde de benoeming, zij het na enige aarzeling.

In de vacature ontstaan door het overlijden van Dr. Ir. W. H. Diemont, werd Ing. C. van Geel benoemd.

Op een voordracht uit de vergadering werd met algemene stemmen Dr. D. G. Montagne, directeur van het Natuurhistorisch Museum, in het bestuur opgenomen.

Als hoogtepunt van het verenigingsjaar mag genoemd worden de herdenking van de 100ste geboortedag van de stichter van het Genootschap, rector Jos. Cremers. Tijdens deze herdenking op 1 en 2 juni, waarbij tevens het 60-jarig bestaan van het Natuurhistorisch Museum gevierd werd, zijn een achttal wetenschappelijke voordrachten gehouden en een excursie naar een deel van het gangenstelsel van de St. Pietersberg, dat eerlang ten offer valt aan de mergelwinning t.b.v. de cement-industrie.

In het verslagjaar werden een vogelexcursie naar het reservaat „De Maten” onder Genk (B) gehouden en een tweedaagse excursie naar het Bergisches Land (omgeving Wupperthal) en het Fuhlrott-museum op uitnodiging van de Naturwissenschaftliche Verein in Wupperthal (West-D.).

Voorts werd in juni onder prachtige weersomstandigheden een dendrologische week georganiseerd, tijdens welke onder leiding van Dr. P. J. van Nieuwenhoven elke avond een andere verzameling bomen in onze provincie bezocht werd. Een kort verslag hierover is elders in dit nummer opgenomen. Wegens de autoloze zondag in het laatste kwartaal van het jaar werd de geplande geologische excursie naar 1974 verschoven.

Aan Gedeputeerde Staten van Limburg is een bezwaarschrift gezonden tegen het verlenen van een vergunning voor ontgronding in een waardevol natuurgebied onder Venlo. Dit geschiedde mede ter ondersteuning van een soortgelijk bezwaarschrift van de Ver. „Vrienden der Natuur” te Venlo.

Een vertegenwoordiging van het bestuur is op 28 april aanwezig geweest bij de herdenking van het 40-jarig bestaan van de botanische tuin van Steyl te Tegelen. Dr. S. J. Dijkstra vertegenwoordigt het

Genootschap in het bestuur van de botanische tuin te Terwinselen.

Het bestuur is vertegenwoordigd in het door het Gemeentebestuur van Maastricht ingestelde Comité Jeugdige Natuurvrienden, dat als doel heeft de Maastrichtse schooljeugd met de natuurbeschermings-gedachte vertrouwd te maken.

Het Genootschap heeft ook haar medewerking verleend aan het SOVON-project.

Eerder dan we hadden durven hopen is aan de tijdelijke verhuizing van de administratie een einde gekomen. Het Natuurhistorisch Museum heeft namelijk weer ruimte vrij kunnen maken om de administratie van ons Genootschap te huisvesten. De verhuizing heeft in november plaats gevonden.

In september ontving het Bestuur een verzoek van de hoofd-redactrice, mevrouw dr. W. Minis-van de Geyn, om op korte termijn ontheven te worden uit haar functie als zodanig. Daardoor werd het Bestuur zich pijnlijk bewust van de grote hoeveelheid verantwoordelijk werk waarvoor nu andere schouders gevonden moeten worden. De vice-voorzitter werd bereid gevonden om deze functie tijdelijk te vervullen.

In september is de administrateur de heer Maassen op eigen verzoek ontheven van zijn functie. Een tijdelijke oplossing van de daardoor ontstane problemen voor de secretaris, de penningmeester en de redactie is gevonden dankzij de bereidwilligheid van het personeel van het Natuurhistorisch Museum. Pogingen om tot een meer definitieve oplossing te geraken waren per 31 december 1973 nog niet met succes bekroond.

2. Jaarverslag penningmeester

De balans per 31 december 1972 liet een totaal exploitatie-tekort zien van f 21.656,32. De volgende maatregelen zijn in 1973 door het be-

stuur ten uitvoer gebracht:

- a. verhoging van de contributie;
 - b. verzoek aan leden om extra bijdrage;
 - c. acties bij bedrijven, particulieren e.d.;
 - d. verzoek om verhoging van gemeentelijk subsidie.
- Gesteld kan worden dat evengenoemde maatregelen ertoe hebben geleid dat het Genootschap in 1974 kan aanvangen met een financieel gezonde boekhouding.

De eigen inkomsten welke in 1972 f 40.477,41 droegen werden in 1973 opgevoerd tot een bedrag van f 65.124,74. Een meeropbrengst van maar liefst rond f 24.700,—. Hiermede is meteen verklaard, dat de exploitatie-tekorten over voorgaande jaren in 1973 zijn ingelopen.

De oproep van het bestuur aan de leden om door een eenmalige extra bijdrage in 1973 mee te helpen de financiële positie van het Genootschap te verbeteren heeft grote weerklank gevonden. Circa 300 leden verhoogden vrijwillig door een grotere of kleinere extra bijdrage hun contributie. Deze beauste bracht maar liefst een extra bedrag op van rond f 6.000,—.

Gewaakt zal moeten worden dat ook in de toekomst de inkomsten gelijke tred blijven houden met de te verwachten kostenstijgingen. Wat dit laatste betreft zal het dan ook nodig zijn om de eigen inkomsten, waaronder de contributie, verder op te voeren. Ook zal het in de nabije toekomst noodzakelijk zijn dat het Genootschap beschikt over een — zij het bescheiden — reservefonds. Daaruit kunnen dan o.a. de uitgaven worden bestreden voor extra publicaties e.d.

Na uitgebracht advies van de kascommissie, bestaande uit mej. T. van Blankevoort en de heer V. Sniekers, worden de jaarstukken goedgekeurd en de penningmeester décharge verleend. De heren Hensels en Pijpers verklaren zich bereid zitting te nemen in de Kascommissie voor 1974.

3. Verslag van de w n d. H o o f d - r e d a c t e u r

Om de door het bedanken van mevr. dr. W. Minisvan de Geyn als hoofdredactrice ontstane nood-situatie te kunnen opvangen heb ik mij bereid verklaard deze functie tijdelijk over te nemen.

Door het bestuur werd in oktober een redactieraad ingesteld. Teneinde een soepele werkwijze en een gemakkelijk onderling contact tussen de leden dezer raad te garanderen, was het wenselijk dat zij allen in of bij Maastricht woonden. Aan de leden van de Maandblad-redactie J.K.A. van Boven en R. Geurts, respectievelijk woonachtig te Leuven en Echt, werd de bedoeling van deze maatregel omstandig uiteen gezet. Zij hadden geen bezwaar om terug te treden. Gaarne wil ik hen hier nogmaals hartelijk danken voor hun zo sportieve reactie.

Het *Maandblad* kende in de 62ste jaargang negen afleveringen, waarvan er drie als dubbelnummer verschenen.

Het dubbelnummer 2/3, geheel gewijd aan de bedreigde Schinveldse Bossen, was een duidelijk succes. Het dubbelnummer 5/6 bevat een fraai artikel over de inmiddels gestaakte exploratie naar de prehistorische vuursteenmijnbouw te Ryckholt. In de nummers 7/8, 9, 10, 11 en 12 vallen in de eerste plaats de verslagen op van de voordrachten, gehouden ter ere van de 100-jarige herdenking van de geboortedag van rector Jos. Cremers.

Behalve de bovengenoemde bijdragen zijn er natuurlijk ook dit jaar weer de verslagen van de maandvergaderingen met de vermelding van vogelwaarnemingen, plantenvondsten enz. van de leden.

Ook de bijdragen van schrijvers als van Bree, Dijkstra, Felder, de Haan, Hilgers, Jansen, Maassen, Mennema en Meijer geven een duidelijk beeld van de grote verscheidenheid van onderwerpen, die in het verslagjaar in ons Maandblad aan de orde kwam.

De *Publicaties* werden in 1973 uitgebreid met Reeks XXIII, afl. 1/2, een studie van dr. D. A. Erdbrink als deel IV van zijn serie over de collectie zoogdierfossielen van Shansi (Z.O. China). Deze collectie is verzameld door pater Spruyt en door hem geschonken aan het R.K. Jongenslyceum te Venray. Van dezelfde Reeks XXIII zullen de afleveringen 3 en 4 nog voor medio 1974 verschijnen met mededelingen van dr. F. Willemse over Orthoptera-geslachten.

Gaarne wil ik mijn erkentelijkheid betuigen aan de drukkerij de N.V. Goffin te Maastricht, waar het Genootschap ook dit jaar weer een zeer prettige service ontving.

Aan het einde van dit verslag wil ik er met nadruk op wijzen, dat een periodiek met een inhoud als ons Maandblad een bioloog als hoofdredacteur behoort te hebben en niet een geoloog. Mede om deze reden heb ik het bestuur verzocht uit te zien naar een opvolger als hoofdredacteur, waardoor aan mijn waarneming van deze functie een einde kan komen.

4. Bestuursverkiezing

a. Mevr. Wiertz heeft de wens te kennen gegeven zich wegens drukke werkzaamheden uit het bestuur terug te trekken.

De heer Heerkens Thijssen, wordt bij acclamatie herkozen.

b. Dr. F. M. H. Willemse heeft de wens te kennen gegeven wegens drukke werkzaamheden af te treden als bestuurslid.

Het bestuur stelt voor in deze beide vacatures voorlopig niet te voorzien.

De vergadering gaat hiermede accoord.

Dan dankt de voorzitter de scheidende bestuursleden voor hun bestuurlijke bijdragen en bovendien Mevr. Wiertz nog eens extra voor haar inspanning in de periode dat zij de functie van secretaresse vervulde.

Wat Dr. Willemse betreft mogen we ons gelukkig prijzen, dat hij zich bereid verklaard heeft op entomologisch gebied redactioneel werk te blijven verrichten.

5. Rondvraag

Op een vraag van de heer Sterken m.b.t. het publiceren van een reeks opstellen van de hand van rector Cremers uit 1910, zegt de vice-voorzitter nog eens te zullen bekijken wat hiervan voor publicatie in aanmerking kan komen. Misschien dat in de nog te verschijnen Cremers-bundel iets kan worden opgenomen. De wetenschappelijke waarde van deze opstellen moet men niet overschatten; historische waarde mag er wel aan worden toegekend.

De voorzitter sluit dan de vergadering, dankt de aanwezigen voor hun komst en wenst hen een genoeigelijke excursie in de namiddag.

Na de lunchpauze geeft Drs. T. de Jong, socioloog in dienst van de gemeente Venlo, een toelichting op de „Groennota”, die voor de gemeente is opgesteld. Hieruit moge het grote belang blijken dat de Gemeente Venlo toekent aan een goed leefmilieu van de stad.

In aansluiting hierop biedt de heer van der Horst, voorzitter van de Natuurhistorische Vereniging „Vrienden der Natuur” Venlo een rapport aan over het natuurgebied „Het Koelbroek” aan een vertegenwoordiger van de gemeente Venlo en aan het bestuur van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Dit rapport, samengesteld door de studiegroep „Natuur en Landschap” van de Natuurhistorische Vereniging „Vrienden der Natuur” te Venlo, heeft tot doel de natuurwetenschappelijke waarde van dit gebied aan te tonen.

Voorafgaande aan de excursie geeft Drs. J. Schoonen aan de hand van een groot aantal verhelderende dia's een uiteenzetting over dit natuurmonument.

Aangekomen bij de kerk van Boekend wordt dit

waardevolle natuurgebied door de talrijke aanwezigen in drie groepen onder aanvoering van een deskundig leider bezocht.

Tijdens de excursie komt niet alleen de vogelliefhebber aan zijn trek, vooral ook voor de botanicus valt veel te genieten. Opvallend is bijv. het voorkomen van een vrij groot aantal Koningsvarens, een plant die men elders toch maar spaarzaam aantreft. Jammer is het de vervuiling van de Everlose Beek te moeten constateren, waardoor ernstige schade is aangebracht aan de vissen- en amfibienstand.

Desondanks heeft het gezelschap genoten van de aanblik van dit nog prachtige natuurgebied; men moet er niet aan denken dat dit onverhoopt ten offer zou kunnen vallen aan de wegebouw.

Verliep het hele programma van de dag volgens het aangegeven tijdschema, pas anderhalf uur na het geplande tijdstip kwam men bij het beginpunt van de excursie terug. Hieruit moge dan het grote enthousiasme en de belangstelling van de excursisten blijken.

Bij monde van Dr. van Nieuwenhoven werden woorden van dank gericht tot de organisatoren van de dag, de leiders van de excursie en de samenstellers van het rapport „Koelbroek” in het bijzonder.

VERSLAG VAN DE MAANDVERGADERING

te Heerlen op 3 september 1974

Binnengekomen was een schrijven van Natura-Limburg (België) met het verzoek deel te nemen aan een protest-bijeenkomst op 8 sept. tegen het ontworpen tracee van de autoweg Eindhoven-Hoei. Aan deze bijeenkomst was een excursie verbonden naar het bedreigde natuurgebied. Echter, op 8 en 9 sept. is de afd. Heerlen voornemens een studie (theoretisch en praktisch) te houden aan paddestoelen onder leiding van de heer P. B. Jansen uit Eindhoven.

Mej. Blankevoort laat een zeer sterk ingesneden blad zien van *Heracleum spondylium* (Bereklaauw), waar-

genomen te Bomal. Namens de heer de Veen deelt de heer Bult mee dat deze de zeldzame *Juncus alpino-articulatus*, subspec. *arthrophyllus* (Alpenrus) gevonden heeft in het Kathager Broek. Recente voorkomens van deze plant zijn enkele plaatsen in de Ooipolder bij Nijmegen, Bommel en Lossler. De determinatie werd gecontroleerd door de heren J. Willems en H. During van het Inst. Syst. Plantkunde R.U. Utrecht. Zelf heeft de heer Bult enige algemeen voorkomende, geelbloeiende Composieten meegebracht en nodigt de leden uit wat meer aandacht aan deze groep te schenken. Dr. Dijkstra vertoont *Calendula officinalis* (Goudsbloem) met een vertakte bloeiwijze, de engelse naam is „Hen and Chicken”. Zoals bekend is kan men bij de hogere planten slechts wortel, stengel en blad onderscheiden. De andere organen zijn hiervan afgeleid. Een bloem bestaat dan uit een kort takje met bladeren, namelijk kelk- en kroonbladeren, meeldraden en stamper (de laatste twee worden door sommige onderzoekers tot de stengel gerekend). In een bladoksel kan zich een knop ontwikkelen en als een aantal van deze knoppen (zoals in dit geval) uitgroeien tot stengels, kunnen deze op hun beurt weer bloemen dragen. De heer Frijs vertoont een exemplaar van *Teucrium chamaedrys* (Gamander) van de St. Pietersberg, Belgisch gedeelte; deze plant is daar vrij talrijk, in Nederland zeldzaam.

De heer Fred. Hustings heeft bij De Banen *Ciconia nigra* (Zwarte Ooievaar) waargenomen. Deze is een cultuurvlieder, die nu niet meer in W. en Midden Europa broedt (het laatste broedgeval in Denemarken, 1940); wel komt hij hier nog voor als zwerfvogel. Hij komt nog wel voor in Oost-Europa tot in China, Klein Azië en Natal. Hij broedt bij voorkeur in zware, hoge loofbomen, in een vochtiger omgeving dan onze ooievaar. Zijn voedsel is ongeveer hetzelfde, echter minder ratten, muizen, slangen en sprinkhanen, maar meer vissen, kikkers en salamanders.

Tenslotte heeft de heer Pelen een paar stenen meegebracht van de Brunsummerhei die enige crinoiden (stengels van fossiele zeelelies) bevatten.

ENKELE OPMERKINGEN OVER DE AVIFAUNA VAN HET SCHIEPERSBERG - KOMPLEKS

(GEM. CADIER EN KEER)

door A. van Haperen

1. Inleiding

Sinds het verschijnen van de publikatie van Diemont en Van de Ven (1953) over Zuidlimburgse kalkgraslanden, waarin enkele vegetatie-opnamen van de Schiepersberg zijn verwerkt, is slechts weinig over de natuurwetenschappelijke rijkdommen van dit gebied bekend geworden.

In het voorjaar en de zomer van 1971 heb ik in dit natuurgebied een doktoraal-onderzoek vegetatiekunde verricht. Hierbij is ook enige aandacht geschonken aan de hier broedende en pleisterende vogels. Dit artikel is een kort verslag van deze waarnemingen.

Een woord van dank aan Drs. J. H. Willems (Instituut voor Systematische Plantkunde, Utrecht), onder wiens leiding het onderzoek plaatsvond en aan wiens stimulerend entoesiasme het te danken is, dat de verzamelde gegevens tot dit artikel zijn uitgewerkt, is hier op zijn plaats.

2. Gebiedsbeschrijving

Het Schiepersbergkompleks is een ca. 25 ha. groot natuurgebied, dat eigendom is van de Gemeente Cadier en Keer. Het vormt samen met nog een aantal hellingen (o.a. de Bunderberg en de Mettenberg) de noord-oostwand van het droogdal Margraten-Bemelen.

Het kompleks bestaat uit 2-3 op het zuiden-zuidoosten geëksponeerde hellingen, met een hellingshoek variërend van 20 tot 35° (zie kaart). Het meest noordwestelijk ligt de Koeberg, welke aan de zuidoostzijde wordt begrensd door een imposante ca. 20-30 meter diepe kalksteengroeve en een typisch lim-

burgse „holle weg”, welke het plateau op leidt. Meer naar het zuidoosten ligt de Schiepersberg. Deze gaat geleidelijk over in een hellingbos, dat in de loop der vijftiger jaren is aangeplant.

Het kompleks wordt ontsloten door een weg langs de voet van de helling (de dalweg), welke aansluiting geeft op wegen naar Cadier en Keer, 't Rooth, Margraten en Klein Welsden.

Getuige stafkaarten en foto's moet het gehele kompleks tot in de dertiger jaren met graslandvegetaties begroeid zijn geweest. In de loop der vijftiger jaren is langs de dalweg en in het gehele oostelijk gedeelte van het kompleks bos aangeplant. Vegetatiekundig gezien kan dit bos thans tot het Alno-Padion (Elzen-Vogelkersverbond) gerekend worden.

Na het stopzetten van de beweiding met schapen zijn overal dichte meidoornstruwelen opgeslagen. Deze bedekken thans een groot gedeelte van de niet beboste hellingen. Het struweel wordt afgewisseld met stukjes min of meer open, voor Zuid-Limburg karakteristiek, kalkgrasland (Koelerio-Gentianetum).

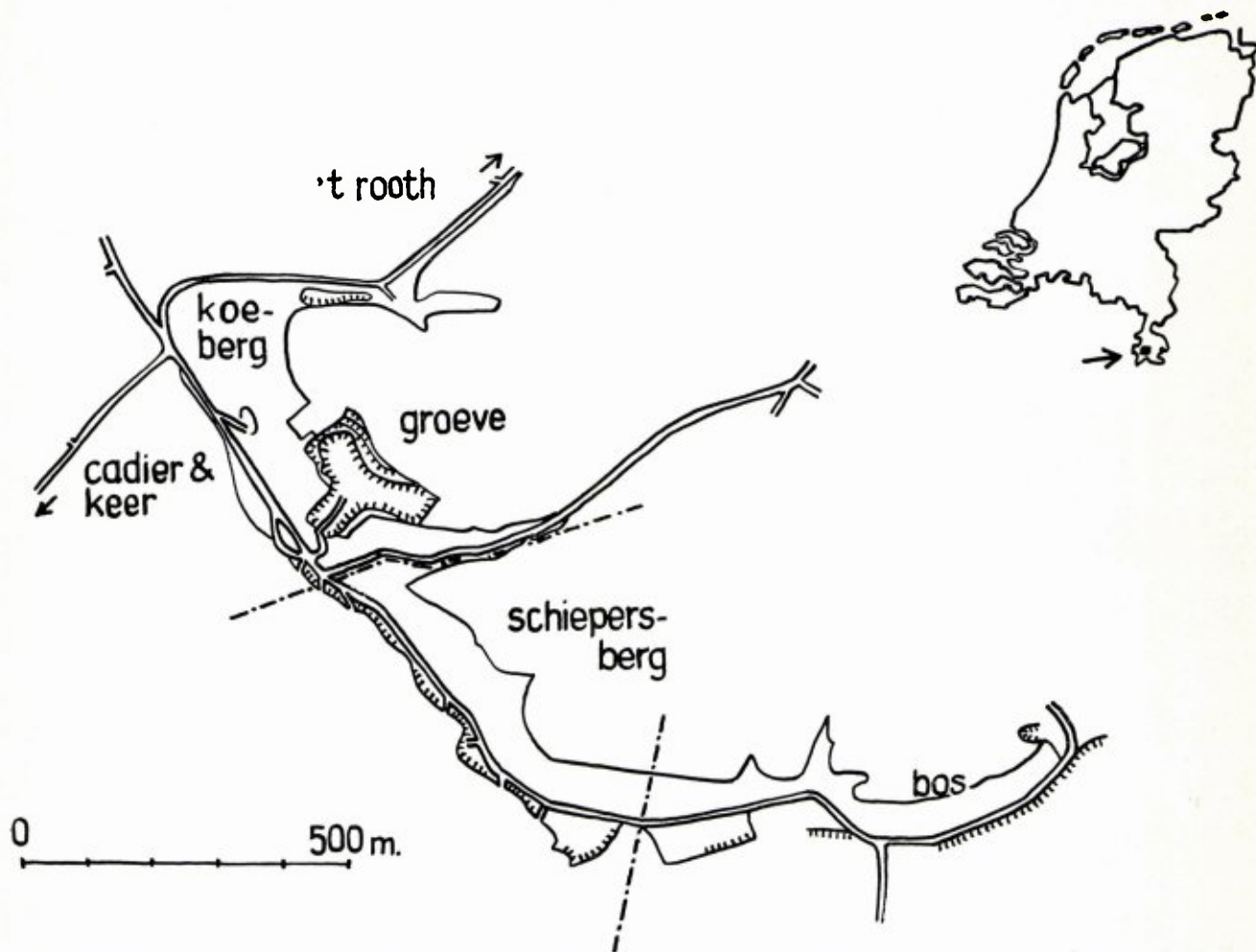
Langs de bovenrand van de helling bevindt zich op vele plaatsen een dicht bramenstruweel, dat zich plaatselijk over vele tientallen tot honderden vierkante meters uitstrekt.

3. Methoden

In 1971 werd van 24 tot en met 29 mei en van 4 juli tot en met 17 september vegetatiekundig veldwerk op het Schiepersbergkompleks verricht. Hierbij werden ook voortdurend de waargenomen vogels genoteerd. Bovendien werden op 1-V, tussen ca. 4.00 en 10.00 uur alle zingende en/of baltsende vogels op een kaart (schaal 1 : 2500) ingetekend. Ook in de laatste week van mei en in juli zijn regelmatig dergelijke tellingen verricht.

De andere waarnemingen zijn meestal gedaan tussen 8.00 en 18.00 uur. Gedurende de maand augustus en de eerste helft van september werd het gebied ook regelmatig 's nachts bezocht.

Na beëindiging van het veldwerk zijn de ingetekende vangposten per soort op nieuwe kaartjes gegroepeerd.

Overzicht van het Schiepersbergkompleks. De stippellijnen geven de grenzen tussen de telgebieden van de tabel aan.

Outline map of the Schiepersberg area. The dotted lines mark the borders of the areas of the table.

Hierop zijn de schattingen van de broedvogelstand gebaseerd. Hoewel het voor een nauwkeurige inventarisatie van de broedvogels noodzakelijk is een gebied in de periode van begin april tot begin juni regelmatig op alle tijdstippen van de dag te bezoeken, is het toch mogelijk met de beschikbare gegevens een overzicht van de broedvogelpopulaties van het Schiepersbergkompleks in 1971 samen te stellen.

4. Resultaten

Gedurende de waarnemingsperiode werden op het Schiepersbergkompleks 55 soorten vogels waargenomen. Van 39 soorten mag worden aangenomen, dat zij hier in 1971 hebben gebroed, terwijl van 4 soor-

ten onduidelijk is of zij als broedvogel mogen worden beschouwd.

De tabel geeft het geschatte aantal broedparen van de verschillende soorten weer. De onzekere broedgevallen zijn aangegeven met een ?. Dit zijn meestal vogels, die slechts één of enkele malen zijn waargenomen en waarvan de waarnemingen ook doortrekkers of zwervers kunnen betreffen. Zo werden op 1-V 4 zingende Nachtegalen gehoord, terwijl deze vogels eind mei niet meer werden waargenomen. Hoewel broeden niet is uitgesloten, ook al omdat het biotoop geschikt lijkt, is het niet onwaarschijnlijk, dat hier sprake is van doortrekkers.

Een ander voorbeeld is de Goudvink. Deze soort

Fig. 1. Dagzomende Maastrichtse Kalken op de Schiepersberg. A chalk ledge on the Schiepersberg.

Foto: A. van Haperen.

werd in het voorjaar en de vroege zomer niet gezien, maar vanaf begin augustus werden enkele (2-3) exemplaren vaak dagelijks op dezelfde plaats waargenomen.

In 1971 hebben op het Schiepersbergkompleks waarschijnlijk ca. 400 paar vogels gebroed. Dit levert een dichtheid op van ca. 160 paar per 10 ha, hetgeen hoog genoemd mag worden. Ook bevat de lijst met broedvogels enkele minder algemene of zeldzamer wordende soorten, zoals Holen- en Tortelduif, Tornvalk, Braamsluiper en Geelgors, waaraan mogelijk ook Bosuil en Goudvink moeten worden toegevoegd.

Een en ander onderstreept de natuurwetenschappelijke waarde van het Schiepersbergkompleks. Interessant is ook het voorkomen van 2 paar Bosrietzangers in de droge Meidoorn-Braamstruwelen. Deze soort is in Zuid-Limburg vooral bekend van vochtige moerasbossen en ook van korenvelden. Het voorkomen in de droge struwelen van het Schiepersbergkompleks sluit aan bij de konstatering van Alleyn c.s. (1971), dat deze soort in droge milieu's een zekere voorkeur heeft voor een ondergroei van c.a. bramen.

Slechts enkele soorten komen over het gehele kompleks in min of meer dezelfde dichtheden voor (Roodborst, Houtduif en Zanglijster). Anderen, zoals Zwarte Roodstaart, Kauw en in mindere mate ook de Spreeuw, beperken zich tot een zeer speciaal biotoop als dat van de steile wanden van de kalksteengroevc.

De structuur van de vegetatie speelt vaak een belangrijke rol. Zo komen in het hogere opgaande bos een aantal soorten voor, die in het mozaik van grasland en struweel vrijwel ontbreken en omgekeerd. Typische bossoorten zijn bijv.: Zwartkop, Tjiftjaf, Kool- en Matkopmees, Wielewaal en Boomkruiper. Winterkoning en Merel broeden vooral in het bos langs de voet van de Koeberg en de Schiepersberg, terwijl zij in het bos aan de oostzijde van het kompleks in duidelijk lagere dichtheden voorkomen. Waarschijnlijk hangt dit samen met het aldaar ontbreken van een behoorlijke ondergroei, die deze soorten nestgelegenheid moet bieden.

Enkele voorbeelden van karakteristieke struweelvogels zijn: Tortelduif, Grasmus, Braamsluiper, Geelgors, Kneu en in mindere mate ook Tuinfluiter en Fitis.

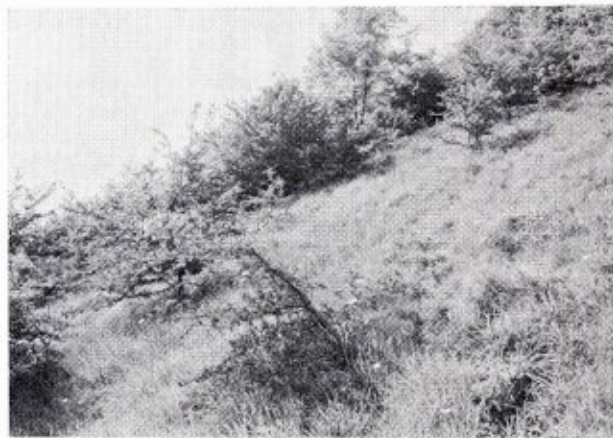

Fig. 2. Kalkgrasland met op de achtergrond meidoornstruweel op de Schiepersberg. Chalkgrassland and on the background Crataegus shrub-vegetations.

Foto: J. Kuypers.

TABEL Geschat aantal paren broedvogels op het Schiepersbergkompleks in 1971.
Estimated number of breeding pairs in the Schiepersberg area in 1971.

Soort	Groeve	Koeberg	Schiepersberg	Oost. Bos	Totaal
Torenvalk (<i>Falco tinnunculus</i>)	1	—	—	—	1
Fazant (<i>Phasianus colchicus</i>)	—	1?	1	—	1-2
Holenduif (<i>Columba oenas</i>)	1	—	—	—	1
Houtduif (<i>Columba palumbus</i>)	5	10-15	8	11	30-40
Tortelduif (<i>Streptopelia turtur</i>)	1	2-4	1-3	1	5-9
Koekoek (<i>Cuculus canorus</i>)	—	1	1-2	—	2-3
Bosuil (<i>Strix aluco</i>)	—	—	1?	—	1?
Groene Specht (<i>Picus viridis</i>)	—	1	1	—	2
Grote Bonte Specht (<i>Dendrocopus major</i>)	—	1	—	—	1
Boompieper (<i>Anthus trivialis</i>)	—	1?	2	—	2-3
Winterkoning (<i>Troglodytes troglodytes</i>)	—	10-20	9	2	20-30
Heggemus (<i>Prunella modularis</i>)	—	3	6	4	12-15
Grote Lijster (<i>Turdus viscivorus</i>)	—	1	—	—	1
Zanglijster (<i>Turdus philomelos</i>)	1	3-5	5-10	4	14-20
Merel (<i>Turdus merula</i>)	4	15-25	15-25	8	45-60
Gekr. Roodstaart (<i>Phoenicurus phoenicurus</i>)	—	—	1?	1?	2?
Zwarte Roodstaart (<i>Phoenicurus ochruros</i>)	2-4	—	—	—	2-4
Nachtegaal (<i>Luscinia megarhynchos</i>)	—	1?	3?	—	4?
Roodborst (<i>Erithacus rubecula</i>)	1	4-8	5-10	6	17-25
Bosrietzanger (<i>Acrocephalus palustris</i>)	1	—	1	—	2
Spotvogel (<i>Hippobolais icterina</i>)	1	2	2	—	4-5
Zwartkop (<i>Sylvia atricapilla</i>)	1	5	7	7	19-22
Tuinfluitter (<i>Sylvia borin</i>)	3	8-10	10-20	2	24-34
Grasmus (<i>Sylvia communis</i>)	1	3-6	1	1	6-9
Braamsluiper (<i>Sylvia curruca</i>)	—	1-2	1?	1?	2-4
Fitis (<i>Phylloscopus trochilus</i>)	—	8-10	10-15	1	18-24
Tjiftjaf (<i>Phylloscopus collybita</i>)	2	4-7	8-13	8	22-30
Grauwe Vliegenvanger (<i>Muscicapa striata</i>)	—	1?	1?	1?	3?
Koolmees (<i>Parus major</i>)	3	7	9	6	24-28
Pimpelmees (<i>Parus caeruleus</i>)	—	1	1?	1	2-3
Matkopmees (<i>Parus montanus</i>)	—	4	4-10	1?	9-15
Boomkruiper (<i>Gerthia brachydactyla</i>)	—	1	2	—	3
Geelgors (<i>Emberiza citrinella</i>)	2	1	8-10	3	14-16
Kneu (<i>Carduelis cannabina</i>)	—	1-2	2	—	3-4
Goudvink (<i>Pyrrhula pyrrhula</i>)	—	—	1-2?	—	1-2
Vink (<i>Fringilla coelebs</i>)	—	1	2-3	1	4-5
Ringmus (<i>Passer montanus</i>)	—	—	4-?	1	5-?
Spreeuw (<i>Sturnus vulgaris</i>)	5	—	1?	—	5-6
Wielewaal (<i>Oriolus oriolus</i>)	—	1	1-2	2	4-5
Zwarte Kraai (<i>Corvus corone</i>)	—	—	1-2	1	2-3
Kauw (<i>Corvus monedula</i>)	3-4	—	—	—	3-4
Ekster (<i>Pica pica</i>)	1?	—	—	1	1-2
Vlaamse Gaai (<i>Garrulus glandarius</i>)	1?	1	1-3	1	3-5

De Boompieper is de enige soort, die de vogels van meer open landschappen op het Schiepersbergkompleks vertegenwoordigt.

Opvallend is het relatief geringe voorkomen van bijv. de Grasmus, hetgeen wellicht samenhangt met het steeds verder dichtgroeien van het hellinggrasland. Zij komt op de meer open Koeberg dan ook meer voor dan op de Schiepersberg.

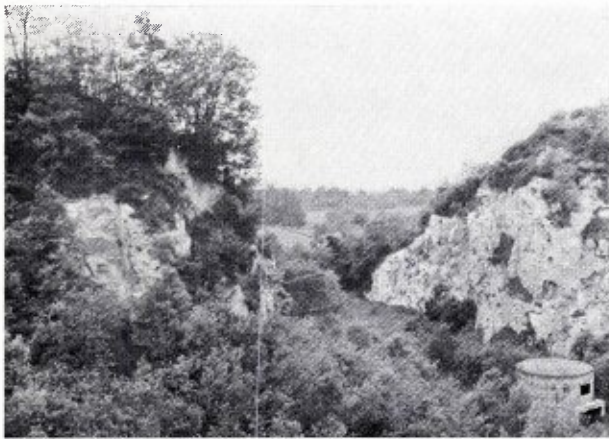

Fig. 3. Uitzicht van de bovenrand van de groeve op het droogdal Margraten-Bemelen.

View from the top of the chalkpit to the west.

Foto: J. Kuypers.

Gedurende de waarnemingsperiode werden op het Schiepersbergkompleks 12 soorten niet daar broedende vogels waargenomen. Voor het merendeel waren dit vogels, die in de omgeving broedden: Gier-, Huis- en Boerenzwaluw, Witte Kwikstaart, Boomklever, Patrijs en Steenuil.

Interessant zijn ook de waarnemingen van de Wespendif, die meerdere malen werd opgejaagd uit de hellinggraslanden.

Aangezien regelmatig leeggeroofde wespennesten werden gevonden, mag worden aangenomen, dat het Schiepersbergkompleks in de zomer van 1971 regelmatig gefungeerd heeft als foerageergebied voor één of enkele in de omgeving verblijvende en/of broedende Wespendifen.

Op 1-V werd een zingende Putter waargenomen. Aangezien het slechts een éénmalige waarneming betreft, mag worden aangenomen, dat het hier om een doortrekker gaat.

Vanaf begin augustus werden regelmatig zwervers en vroege doortrekkers waargenomen (Sijsje, Goudhaantje, Staartmees en Goudvink).

5. Summary

During a botanical field work in the late spring- and summer-months of 1971 some attention was paid to the bird-fauna of the Schiepersberg area in the southern part of the dutch province of Limburg.

The Schiepersberg area is situated east of the village of Cadier en Keer, circ. 5 km. south-east of Maastricht. It has a surface of about 25 ha. and consist of some slopes exposed towards the south-west and of a chalkpit, where chalk was exploited till the 1950's (Map).

The slopes are covered with a *Crataegus* shrub-vegetation alternating with chalk-grassland.

Along the foot of the slopes and east of the Schiepersberg the vegetation consists of a young wood (*Alno-Padion*), planted in the 1950's.

During the observation-period 55 species of birds were seen. The Table gives an estimation of the number of breeding pairs of each species in 1971. Of the birds marked with? breeding is not certain.

Some remarks are made on the distribution of the birds over the different landscapes and vegetations.

Birds mainly breeding in the shrub-vegetation were: Turtle Dove, Whitethroat, Lesser Whitethroat, Yellowhammer and Linnet. Birds typical for the *Alno-Padion* wood were: Blackcap, Chiffchaff, Golden Oriole and Great and Willow Tit. Twelve species of non-breeding birds were observed, one of which was the Honey Buzzard. He regularly used the area as feeding area.

6. Literatuur

- Alleyn, W. F. c.s. 1971. — Avifauna van Midden-Nederland. Van Gorcum, Assen.
- Diemont, W. H. & A. J. H. M. van der Ven. 1953. — De kalkgraslanden van Zuid-Limburg. Publ. Natuurhist. Genootschap Limburg. Reeks VI, 1-20.
- Haperen, Anton van. 1973. — Het Schiepersbergkompleks en zijn kalkgraslanden. Dokt. Versl. Inst. voor Syst. Plantkunde. Stencil, Utrecht.
- Hens, P. A. 1965. — Avifauna van de Nederlandse provincie Limburg. Publ. Natuurhistorisch Genootschap Limburg. Reeks XV.

HYMENOPTERA - ACULEATA
(Bijen en Wespen)
EN HUN Vliegplanten
IN DE HALDE VAN PLOMBIÈRES

door V. Lefebber en J. Petit

Résumé

L'intérêt entomologique, et plus particulièrement la richesse en Hyménoptères Aculéates d'un terrain calaminaire situé à Plombières (commune de Montzen, Belgique) ont été soulignés dans un précédent article de cette revue (*Natuurhistorisch Maandblad*, 59 : 128-136).

Ce premier aperçu recensait déjà un nombre élevé d'espèces: 168 Aculéates observés sur un terrain d'une superficie de quelque quatre hectares. Des prospections régulières et fréquentes effectuées durant trois années consécutives (1971 à 1973) ont confirmé les résultats obtenus précédemment. La liste des espèces qui y ont été capturées compte actuellement 173 Apoïdes et 108 Vespiformes, soit un total de 245 Aculéates.

Parmi les espèces mentionnées dans cette liste et non encore signalées en 1970, deux sont nouvelles pour la Faune belge: *Chrysis rutilans* Oliv. et *Nomada furva* Panz. D'autres n'ont été que rarement citées de Belgique ou des Pays-Bas: *Hedychridium integrum* Dhlb. et *Chrysis analis* Spin. (Chrysididae), *Arachnospila ausa* Tourn. (Pompilidae), *Argogorytes fargei* Shuck. et *Ectemnius nigrifrons* Cress. (Sphecidae). Les Apoïdes comptent également plusieurs espèces intéressantes du point de vue faunistique: *Colletes cunicularius* L. et *Dasygaster hirtipes* F., deux abeilles aréniocoles, la première connue surtout des dunes littorales; *Sphecodes niger* Sich., mentionné d'une unique localité belge; *Macropis fulvipes* F. dont les captures récentes ne sont pas nombreuses. Le site exploré héberge, en outre, une abeille parasite très rare dans toute l'Europe: *Blastus truncatus* Nyl. Durant ces trois dernières années, elle y a été observée en nombreux exemplaires, à proximité des nids d'une petite population de *Dufourea dentiventris* Nyl., hôte habituel du *Blastus*. En Belgique et aux Pays-Bas cette remarquable espèce n'avait été signalée, jusqu'à présent que d'une seule localité dans chacun des deux pays.

Le terrain calaminaire de Plombières est particulièrement riche en abeilles parasites du genre *Nomada*: aux 18 espèces déjà citées en 1970 et retrouvées plus ou moins fréquemment au cours des prospections ultérieures, il faut ajouter:

Nomada furva Panz., *N. distinguenda* Mor., *N. ferruginata* L., *N. obscura* Zett., *N. panzeri* Lep. et *N. rufipes* F. La halde

de Plombières représente certainement la localité la plus riche en *Nomada* des Pays-Bas et de Belgique, plus de la moitié des espèces connues dans ces deux pays y ayant été inventoriées.

D'autres Aculéates rares ou en nette régression ailleurs et dont il a déjà été fait mention en 1970 ont été rencontrés durant les années suivantes, avec le même degré d'abondance: *Halictus perkinsi* Blüthg., *Anthidium punctatum* Latr., *Nomada emarginata* Mor., *Andrena ruficrus* Nyl. et *Andrena latbyri* Alf.

En outre, la plupart des espèces intéressantes observées précédemment, comme *Stelis ornata* Latr., *Nomada fuscicornis* Nyl., *N. leucophthalma* K., *Chelostoma distincta* Stoeck. y ont été capturées de nouveau, au moins une fois.

La présence des espèces constituant cette deuxième liste ne peut que confirmer les origines du peuplement entomologique de la halde de Plombières: d'une part, les affleurements sablonneux de la région Vaals-La Calamine-Hergenrath (sables de l'assise d'Aix-la-Chapelle du Campanien), d'autre part les pentes craeyeuses du Limbourg néerlandais méridional; outre ces deux centres de dispersion, il ne semble pas exclu que certaines espèces proviennent aussi du bassin de la Vesdre.

S'il n'a pas été possible de mettre en évidence une relation directe entre les hyménoptères aculéates du terrain exploré et les plantes typiquement calaminaires c.à.d. les caractéristiques du *Violetum calaminariae*, il n'est pas douteux que les compagnes de cette association qui sont, presque toutes, d'excellentes sources de nectar et de pollen, ne constituent, avec la nature du sol, un des éléments déterminants de la richesse du site en Aculéates.

In dit blad (jrg. 59, Nr 9, 28.9.1970) hebben wij een beschouwing gewijd aan de Aculeaten-fauna van een merkwaardig terrein in het Geuldal bij Plombières (België); een terrein met een overdadig rijke zinkflora.

De volgende zinkplanten komen er massaal voor: *Viola calaminaria* Lej.; *Thlaspi sylvestre* Jord., subsp. *calaminare* Lej. (Zinkboerenkers); *Armeria maritima* (Mill.) Willd., var. *halleri* (Wallr.) Mans. (Engels gras); *Silene vulgaris* (Moench) Garcke, var. *humilis* Schub. (Zink-blaassilene) en *Festuca ovina* L. (Schapengras). Verder, maar veel zeldzamer: *Minuartia verna* (L.) Hiern., var. *hercynica* (Willk.) Fried.

Al deze planten worden gewoonlijk weinig door Aculeaten bezocht en er bestaat zeker in geen enkel geval een speciale binding.

Engels gras.

(*Armeria maritima*, var. *halleri*)

foto: J. Petit

Om meerdere redenen, die we in 1970 uitgebreid besproken hebben, is de Aculeatenfauna hier echter ouderwets rijk.

Ons eerste artikel was gebaseerd op de resultaten van een twaalfstal excursies en leverde reeds het verrassend grote aantal van 168 soorten op. Dat de halde nog meer moest herbergen was toen al overduidelijk en de drie daarop volgende seizoenen hebben dat dan ook bewezen. Onze lijst is nu aangegroeid tot 245 soorten waarvan 137 Apoidea (bijen) en 108 Vespoidea (wespen). Hierbij waren meerdere zeer zeldzame soorten. Dat alles heeft ons nog gesterkt in de overtuiging die we destijds reeds uitspraken: Die Aculeaten moeten „vluchtelingen” zijn uit twee, misschien drie, verschillende richtingen:

- a. de omgeving van Aken - Vaals - La Calamine - Hergenrath
- b. de kalkhellingen van Nederlands Zuid-Limburg
- c. het dal van de Vesdre?

We geven hieronder allereerst een opsomming van de nieuw-aangetroffen soorten en daaronder nog een lijstje van wel reeds in 1970 besproken, maar beslist minder-gewone soorten. Die waarnemingen bewijzen nl., dat die soorten in de halde echt niet ongewoon zijn.

Nieuw aangetroffen soorten:

VESPIDAE (Plooiwespen):

Odynerus spinipes L., 2 ♀♀, 4.6.71, waarvan één in onze Malaiseval.

Symmorphus debilitatus Sauss. moet vervallen!! (was *sinuatissimus* Rich.)

Ancistrocerus oviventris Wesm., 1 ♂, 22.5.72.

Vespa crabo L., 1 ♀, 11.9.71.

CHRYSIDIDAE (Goudwespen)

Hedychridium integrum Dhlb., 1 ex., 15.8.70; dit dier is voor zo ver onze gegevens reiken in België

slechts waargenomen te Koksijde! In Nederland: Meyendel, Hilversum, Huis ter Heide en Sleen.

Chrysis ruddii Sh., 2 ♂♂, 8.5.60.

— *analisis* Sp., 2 ♀♀, 30.6.73, op *Achillea millefolium* (Duizendblad) en *Chrysanthemum leucanthemum* (Margriet); in Nederland slechts bekend van Echt, Lerop en Simpelveld.

— *rutilans* Ol., 1 ♀, 4.6.71 in Malaiseval. In België slechts bekend van Eben (♂ en ♀, gekweekt uit een weipaaltje) en Wonck, 1 ♀, 31.7.70; in Nederland: Epen, Empe, Herpen en Beek-Nijmegen.

POMPILIDAE (Spinnendoders)

Dipogon nitidum Hpt., 1 ♂, 4.6.71.

Auplopus carbonarius Sc., 1 ♂, 27.7.71 en 1 ♀, 9.8.72.

Priocnemis pusilla Schdt., 2 ♂♂, 4.6.71 en 8.8.71; 2 ♀♀, 1.6.71 en 19.9.70.

— *susterai* Hpt., 1 ♀, 1.6.71.

— *minuta* Lind., 2 ♀♀, 1.6.71 en 2.8.71; 1 ♂, 23.5.71.

— *femoralis* Dhlb., 1 ♀, 5.8.72.

Arachnospila ausa Tourn., 1 ♀, 1.6.71. Deze soort is ons in België slechts bekend van Houyet; in Nederland van Vlodrop.

— *trivialis* Dahlb., 1 ♂, 1.6.71.

TRIGONALIDAE: *Pseudogonalos hahni* Sp., 1 ♂, 27.7.71 en 1 ♀, 27.7.73.

SPHECIDAE (Graafwespen)

Alysson bimaculatus Pnz., 1 ♂, 9.8.72 in Malaiseval.

Nysson trimaculatus Rossi, 1 ♀, 9.8.72.

— *maculatus* F. moet vervallen. Ook dit exemplaar bleek weer *niger* Chevr. te zijn.

Argogorytes fargeii Sh., 2 ♀♀, 4.6.71 en 3.7.71. In Nederland is deze soort voornamelijk bekend van het rivierengebied; van België kennen we geen enkele

vindplaats. Wel zegt Dubois: gewoon in België. Hij geeft echter geen nadere aanduiding.

Gorytes laticinctus Lep., ♀♀, 2 en 8.8.71, 8.8.73 en 9.8.72; 1 ♂, 9.8.72; deze waarnemingen verklaren weer het voorkomen van de parasiet *Nysson niger* Chevr. op dit terrein.

Tachysphex psammobius Khl., 1 ♀, 4.6.71, in Malaiseval.

Trypoxylon attenuatum Sm., in aantal in Malaiseval; ook gekweekt uit dood hout.

Psen unicolor Lind., 1 ♂, 5.8.70.

— *beaumonti* v. Lith., 1 ♂, 1.6.71. In België bekend van Heusden - Gent, Brussel en omg., Liège; in Nederland een tiental vindplaatsen.

— *dahlbomi* Wesm., 1 ♀, 27.7.71. In Nederland nog niet gevonden; in België een tiental waarnemingen, o.a. Bassenge en Berneau.

Passaloecus insignis Lind. (= *gracilis* Curt.s. Yarrow-1970), 1 ♀, 25.6.71 N.B. *gracilis* auct. moet nu heten: *singularis* Dhlb.

— *corniger* Sh., 1 ♀, 2.8.71.

Psenulus schencki Tourn., aantal ♂♂ en ♀♀ gekweekt uit stengels van o.a. *Sambucus racemosa* (bergvlier).

Spilomena troglodytes Lind., ♂ en ♀ gekweekt uit *Salix*-hout, 1972.

Stigmus solskyi Mor., aantal ♂♂ en ♀♀ gekweekt uit *Salix*-hout.

Diodontus tristis Lind., 1 ♂, 7.7.71.

Crossocerus capitosus Sh., aantal ♂♂ en ♀♀ gekweekt uit stengels, 1971 en 1972.

— *elongatulus* Lind., 3 ♂♂, 27.7.71.

— *distinguendus* Mor., 1 ♂, 2.8.71.

— *ambiguus* Dahl., 1 ♂, 27.7.71.

— *exiguus* Lind., 1 ♀, 4.6.71.

Crabro cribrarius L., 2 ♂♂ en 3 ♀♀, juni en juli 1971.

— *scutellatus* Schev., 1 ♀, 30.6.73.

— *peltarius* Schreb., 1 ♀, 1.6.71.

Ectemnius dives Lep., 3 ♂♂, 27.7.71, 5.8.71 en 9.8.72 op *Angelica sylvestris* L. (Engelwortel).

— *cavifrons* Thms., enkele ♂♂, 8.8.73 op Engelwortel.

— *nigrifrons* Cress., 3 ♀♀, 2.8.71 en aug. 73, eveneens op Engelwortel. Van deze zeldzame soort waren én in Nederland én in België slechts een vijftal vindplaatsen bekend. Ook bij La Calamine hebben we de soort in augustus 1973 aangetroffen.

— *sexcinctus* F., 1 ♂, 2.8.71, ook op Engelwortel. *Lestica clypeata* Schreb., 1 ♀, 2.8.71 op engelwortel, 1 ♂, 1.6.71 op *Aegopodium* (Zevenblad) en 1 ♂, 27.7.71 op *Heracleum* (Bereklaau). *Lindenius pygmeus* Rossi, 1 ♀, 8.8.71.

APOIDEA (Bijen)

COLLETIDAE :

Colletes cunicularius L., 2 ♂♂, 16.4.71 op *Salix caprea* (Waterwilg); zeer interessant, dat zelfs deze soort tot dit terrein is doorgedrongen, de dichtstbijzijnde vindplaatsen zijn Helenaveen, Keulen en omg. Brussel !

Prosopis rinki Gorsky, 1 ♀, 13.7.70.

ANDRENIDAE (Zandbijen)

Andrena minutula K., 2 ♀♀ en 3 ♂♂, 25.6 en 7.7.71; alle in Malaiseval.

— *saundersella* Prk., 1 ♀, 13.6.70.

— *barbilabris* K., 2 ♀♀, 1.6.71.

— *nitida* G., 1 ♀, 13.6.70 op *Frangula* en 1 ♂♀, 30.4.72 op *Thlaspi sylvestre-calaminare* (Zinkboerenkers).

— *ovatula* K., 1 ♀, 30.8.72.

— *proxima* K., 1 ♂, 8.5.60 (nu pas herkend).

— *tibialis* K., 1 ♀, 16.4.71 op *Salix caprea*.

HALICTIDAE (Groefbijen)

Halictus laticeps Schck., in aantal op *Salix purpurea* en *Tanacetum vulgare* (Boerenwormkruid).

— *continentalis* Bl., 1 ♀, 4.5.70 op *Thlaspi* (Zinkboerenkers).

— *lativentris* Schck., 1 ♂, 2.8.69.

— *minutissimus* K., 1 ♀, 2.8.71 in Malaiseval.

— *nitidiusculus* K., 1 ♂ op *Salix*.

— *punctatissimus* Schck., 1 ♂, 9.9.70 in Malaiseval en 2 ♂♂, 13.7.70.

— *quadrinotatulus* Schck., 1 ♀, 13.6.70 en 1 ♀, 15.8.70 op *Armeria*.

— *rufitarsis* Zett., 2 ♀♀, 10.5 en 13.6.70.

— *semilucens* Alf., 2 ♀♀ en 4 ♂♂ in 1970 en 1972.

— *tumulorum* L. is heel gewoon.

— *zonulus* Sm. is heel gewoon.

N.B. voor *Halictus albipes* (1970, pag. 130) lees: *H. calceatus* Scop.

Sphcodes niger Sich., 2 ♂♂, 8.8.71 in Malaiseval; in België ons alleen bekend van Bressoux (1951); in Nederland: Asselt en Meynweg (1949) en Wittem (\pm 1950). Eén van de twee mist in beide voorvleugels een cubitale dwarsader.

ANTHOPHORIDAE

Biastes truncatus Nyl., een aantal ♀♀ in aug. 1971, 1972 en 1973 en 1 ♂ 25.7.73; parasiet bij *Dufourea dentiventris*. In België slechts bekend van Wéris, 6.8.37; in Nederland: Echt, enkele ♀♀, 1949-51 (Geurts, Maandblad 1950). In Echt trad de soort op als parasiet bij *Dufourea inermis* Nyl.

Nomada (wespbijen): *distinguenda* Mor., 2 ♀♀, 1.6.71 en 23.5.72; parasiet bij *Halictus villosulus* K.; ook waargenomen bij *H. minutus* K. en *Andrena nitidiuscula* Schk.; volgens J. Leclercq (Bull. Ann. Soc. Ent. Belg. 89, 1953) was deze soort in deze eeuw niet meer in België waargenomen!

— *furva* Pnz., 1 ♀, 6.6.70 (zie *sheppardana*, 1970, pag. 132) en 8.8.71; parasiet bij *Halictus morio* en *H. leucopus* (volgens Stoeckert); nieuw voor de fauna van België, want alle meldingen bleken later *sheppardana* te betreffen.

— *ferruginata* L. (= *xanthostica* K.), 1 ♀, 16.4.71 en 2 ♀♀ en 1 ♂, 25.3.72; parasiet bij *Andrena praecox* (en *A. clarkella*?).

Het landschap van de halde bij Plombières (B.).

foto: J. Petit

- *obscura* Zett., 1 ♀, 25.3.72, 1 ♀, 1.5.72 en 1 ♂, 31.3.73; parasiet bij *Andrena ruficrus*.
- *panzeri* Lep., 1 ♀, 1.5.72.
- *rufipes* F., 1 ♂, 26.8.72; gewoonlijk parasiet bij *Andrena fuscipes*!!, een uitgesproken *Calluna*-bevlieger! Volgens Stoeckhert ook wel parasiet bij *Halictus leucozonius* en *calceatus*, *Colletes*-soorten en *Panurgus calcaratus*.
- *sheppardana* K., 2 ♀♀, 4.6.71; deze soort is naast *furva* dus toch present.

MEGACHILIDAE

- Megachile* (Behangersbijen): *ericetorum* Lep., 1 ♀, 7.7.71 op *Lotus* (Rolklaver).
- *alpicola* Alfk., 1 ♀, 22.8.70, eveneens op *Lotus*.
- Coelioxys* (Kegelbijen): *inermis* K., 1 ♂, 9.6.73 en 1 ♀, 23.6.73; beide op *Lotus*.
- *elongata* Lep., 2 ♀♀, 7.7.71 en 30.6.73 en 1 ♂, 9.6.73 op *Lotus*. Beide laatste soorten parasiteren bij *Megachile*-soorten.

MELITTIDAE

Macropis (Slobkousbijen): *fulvipes* F., 1 ♂, 15.8.72 op *Circium arvense* (Akkerdistel) en 1 ♂, 23.6.73 op *Lotus*; zeldzame soort.

Dasygaster hirtipes F. (pluimvoetbij), 1 ♂, 5.8.72; een echte zandbewoner, die we hier zeker niet verwacht hadden; naaste vindplaatsen: Lanaye (1956), Brunssum (1960) en Wrakelberg (1966).

Tot zo ver de nieuwe aanwinsten voor het terrein. De volgende minder gewone soorten werden ook na 1970 waargenomen:

Odynerus melanocephalus Gmel., enkele ♂♂ en ♀♀, 23.5 en 1.6.71; nestelt in kleiachtige bultjes in het terrein; de nestschoorsteentjes staan vertikaal omhoog.

Ancistrocerus dusmetiolus Chr., 2 ♂♂, 1.6.71 en 22.5.72 en 1 ♀, 31.5.71.

Halictus perkinsi Bl.; deze bewoner van duinachtige terreinen is hier echt thuis; meerdere ♂♂ en ♀♀, o.a. op *Armeria*.

Anthidium punctatum Latr., nog steeds talrijk op *Lotus*, van 1.VI tot 30.VIII.

Stelis ornatula Latr., 1 ♂, 31.5.71 in Malaiseval; parasiet bij *Osmia parvula* D.P.

Nomada femoralis Mor., 1 ♂, 22.5.71 op *Myosotis arvensis* (middelst vergeet-me-nietje) en 2 ♀♀, 1 ♂, 1.6.71 en 1 ♂, 5.5.73 op *Thlaspi*.

— *emarginata* Mor., in aantal op *Thymus*; verder ook op *Senecio jacobaea*, *Knautia arvensis*, *Origanum vulgare* (marjolein), *Picris hieracioides* (bitterkruid), *Bieracium-spec.* en *Senecio fuchsii*.

— *fabriciana*, var. *ruficrus* Albr., 1 ♀, 8.5.60.

— *fuscicornis* Nyl., 2 ♂♂, 7.7.72 en Malaiseval, 2 ♀♀, 6.8.72 op *Crepis biennis* (Tweejarig Streepzaad) en 2 ♀♀, juli 1973 op *Senecio jacobaea*.

— *lathburiana* K., 1 ♀, 22.5.71 en 1 ♀, 26.3.72 op *Myosotis arvensis* en enkele ♀♀, 5.5.73 bij nesten van *Andrena cineraria*.

— *leucophthalma* K., 2 ♀♀, 26.3.72 en 31.3.73; duidelijk parasiet bij *Andrena clarkella*.

— *similis* Mor., 2 ♂♂, 1 en 13.6.71.

Andrena ruficrus Nyl., talrijk in maart en april op *Salix*.

— *ocreata* Chr. (= *similis* Sm. = *russula* Lep. ssp. *similis*), meerdere ♂♂ en ♀♀, 22.5.72 en VI.71 op *Polygala vulgaris* (Vleugeltjesbloem), *Lotus* en *Vicia Tepium* (Heggewikke).

— *lathyri* Alf., talrijke ♂♂, 25.6.72 op *Vicia sepium*.

Chelostoma distincta St., weer enkele ♂♂ in 1972 en 1973.

In 1970 gaven wij als bijzonderheden voor het terrein reeds op: *Nysson niger* Ch., *Astata minor* Khl., *Andrena apicata* Sm., en *ruficrus* Nyl., *Osmia anthocopoides* Schck *Chelostoma distincta* St. en *Nomada emarginata* Mor. Daar kunnen hier nu nog de volgende aan toegevoegd worden: *Biastes truncatus* Nyl.; *Macropis fulvipes* F.; *Nomada distinguenda* Mor., *furva* Pnz. en *obscura* Zett.; *Sphecodes niger* Sich.; *Ectemnius nigrifrons* Cress.; *Psen dahlbomi* Wesm. en *beaumonti* v. Lith; *Chrysis ruddii* Sh., *analis* Sp. en *rutilans* Ol.; *Hedychridium integrum* Dhlb. en *Arachnospila ausa* Tourn. *Nomada furva* en *Chrysis rutilans* zijn nieuw voor de fauna van België. Verder zijn voor België meer dan vermeldenswaard: *Argogorytes fargeii* Sh., *Alysson bimaculatus* Pnz. en *Nysson trimaculatus* Rossi.

Tot slot willen wij nog bijzonder dank zeggen aan de volgende specialisten, die meerdere moeilijke gevallen voor ons determineerden of controleerden:

J. Leclercq - Liège (Sphecidae), A. Pauly - Embourg (*Halictus*), J. v. Lith - Rotterdam (Psenini), W. Linsenmaier - Luzern (Chrysididae), E. Valkeila - Hämeenlinna - Finland (*Pemphredon*), A. Merisuo - Turku - Finland (*Passaloecus* en *Psenulus*), P. Verhoeff - Utrecht (Psenini en *Sphecodes*), J. v. d. Vecht-Putten (*Andrena* en Vespinae), R. Wahis - Chaudfontaine - België (Pompilidae), St. Zimmermann - Wenen (Chrysididae) en Kl. Warncke - Dachau (*Andrena*).

DENDROLOGISCHE AVONDEXCURSIES

in de zomer van 1973

o.l.v. Dr. P. J. van Nieuwenhoven.

Teneinde meer aandacht te vestigen op bijzondere bomen of op mooie collecties in de provincie Limburg werden de volgende vijf parken bezocht:

Kasteel te Arcen, De Bedelaar te Haelen, Kasteel te Elsloo, Stadspark te Maastricht, Kasteel te Gulpen.

Helaas viel de belangstelling van de leden, vooral in het noorden van de provincie, erg tegen, ondanks bijzonder fraai zomerweer. Het waardevolst bleken de collecties te zijn van Elsloo, Maastricht en Gulpen. Hoe groot de wetenschappelijke waarde is van deze verzameling kan moeilijk worden vastgesteld; in ieder geval bleken de laatste twee goed genoeg te zijn voor een excursie van de Nederlandse Dendrologische Vereniging. Een punt van zorg is steeds het onderhoud van zo'n verzameling.

In het park de Bedelaar te Haelen (particulier bezit) is de befaamde bomencollectie van Prof. Dubois geheel in verdrukking gekomen door de huidige bosbouw. De Bedelaar heeft nog altijd grote waarde als reservaat voor vogels, maar helaas niet meer als verzameling bomen.

Het zou nuttig zijn wanneer van bijzondere collecties een nieuwe inventaris zou kunnen worden gepubliceerd, b.v. van die in Sittard, Geleen, Amsterrade, Aalbeek.

Deze interessante parken zouden geregeld moeten worden bezocht, bijv. door excursies van het Natuurhistorisch Genootschap. Dit zou kunnen bijdragen tot het behoud en zelfs tot uitbreiding van deze kostbare bezittingen, bijv. in plantsoenen van nieuwe stadswijken.

P. J. H. Kemp

AANKONDIGING GEOLOGISCHE EXCURSIE

Op zondag 20 oktober a.s. zal een geologische excursie worden georganiseerd naar het Jekerdal en omgeving. Vertrek per bus om 08.45 uur van het station (bushalte naast de boekenhal) en om 09.00 uur van het Bosquetplein, bij de ingang van het museum. Kosten \pm fl. 7,50 per persoon, af te rekenen in de bus.

Opgaven voor deelname tot uiterlijk dinsdag 15 oktober bij het Natuurhistorisch Museum (tel. 043-13671).

EKSKURSIE HAUTES-FAGNES

Speciaal voor de **jongere leden** wordt een ruige dag-ekskursie over de Hautes-Fagnes georganiseerd. Deze zal plaatsvinden op zondag 6 oktober. Belangstellenden kunnen zich opgeven bij de ekskursieleiding, Ed de Groot en Eef Smitshuysen, per adres Natuurhistorisch Museum, Maastricht. Tel. 13671. Kosten voorlopig geschat op f 5,00 p.p.

Opgave voor deelname uiterlijk donderdag 3 okt.

AANKONDIGING VAN DE MAANDVERGADERINGEN

– te Heerlen: 1 oktober om 19.30 u. in het Grotius-College.

De heer Bult spreekt, aan de hand van dia's, over paddestoelen.

– te Maastricht: 3 oktober om 20.00 u. in het Nat. Hist. Museum.

Na een voor-bespreking van de geologische excursie naar het Jekerdal op 20 oktober a.s. zal de heer Felder een en ander vertellen over prehistorische vuursteenmijnbouw in Zuid-Oost Engeland.